

Alena Vitásková: České vládní politiky netrápí, že ohrožují existenci firem a snižují životní úroveň. Chtějí se zavděčit v EU a v USA (Rozhovor)

- CZ24 News | 16. července 2023

ČESKO: „Pokud nebude vyřešena energetická krize, mohl by být ohrožen politický systém země. Pokud se nenajde celoevropské řešení, tak bude dokonce ohrožena Evropská unie jako taková. Společenská situace a atmosféra jsou nejdramatičtější od roku 1989.“ Tato slova zazněla skoro před rokem, na konci srpna roku 2022. Jejich autor si od premiéra ovšem nevysloužil žádnou nevybíravou, urážlivou nálepku, jako demonstranti z Václavského náměstí, možná proto, že je vyslovil člen vlády, ministr spravedlnosti Pavel Blažek. Rok poté se zdá situace klidnější, někteří ekonomové a odborníci na energetiku tvrdí, že energetická krize pozvolna končí. Jak ji zvládli politici? A poučili jsme se z ní? Můžeme záhy očekávat podobnou krizi? Nebo je nebezpečí nadlouho zažehnáno? O tom všem, a mnohém dalším, si budu povídat s někdejší šéfkou Energetického regulačního úřadu Alenou Vitáskovou. Ještě připomenu, že také působila například ve společnosti RWE Transgas, nebo byla předsedkyní představenstva Pražské teplárenské, obdržela titul Manažerka roku 2002, a získala v roce 2018 vyznamenání prezidenta republiky. A ještě vzpomenu, že je také autorkou mnoha knih, například trilogie Solární baroni, Krvavé slunce pod gilotinou, nebo poslední knihy Prezident.

Martina: Začnu hned nejdůležitější otázkou, když se podíváme na to, v jaké situaci je naše země, co se týká energie, jak vypadala energetická krize: Tak jakou známku byste vy osobně dala vládě za zvládnutí této situace, za zvládnutí energetické krize?

Alena Vitásková: Známkovat vládu, to se do jisté míry neodvážím, to by měli udělat občané, majitelé firem, kteří nesli dopad možná víc, nebo méně, podle toho, jak měli nastavené smlouvy. Nicméně krize vlastně odeznívá, ale není ukončená, protože nemáme zajištěný dostatek jak zemního plynu, tak elektrické energie. Proč nemáme zajištěný dostatek elektrické energie, když jí máme do jisté míry nadbytek, a de facto ji vyvážíme? Protože máme elektrickou energii za velmi vysokou cenu, než za jakou bychom ji mohli mít. Tak, jak vyzněly některé informace, statistiky Eurostatu, tak máme snad nejvyšší cenu energií ze zemí Evropské unie, což je pozoruhodné, když sami vyrábíme levnou elektrickou energii, a pak ji draho prodáváme pro naše spotřebitele. Takže tak, jak to vypadá pro spotřebitele, pro občany, tedy že energetická krize odeznívá, tak myslím, že vyřešena není, že neodeznívá, protože nejsou napraveny kroky jak v oblasti plynu, tak v oblasti elektrické energie.

Martina: To znamená, že si myslíte, že tato krize je pouze odložena? A v tuto chvíli máme pocit, že jsme zachráněni asi tak, jako když vystoupalo Slunce na oblohu, takže je nám teplo?

Alena Vitásková: Tato krize není za námi. Sami víme, že v určité fázi se ceny zablokovaly na určité výši, a dodavatelům to ze státního rozpočtu hradil stát, čili jsme to zase zaplatili my z našich daní. Takže se udělalo nějaké vyrovnaní cenové, aby to spotřebitelé, především domácnosti, a do jisté míry samozřejmě i firmy, mohli vůbec zvládnout. To znamená, že se nic nevyřešilo.

Martina: Přesto všichni žijeme v pocitu, a média a politici nás v něm utvrzují, že situace je

uklidněna. Z čeho to vychází?

Alena Vitásková: Vychází to z toho, že se ceny zastropovaly na určité výši, cenu, kterou zaplatil spotřebitel, a to, co chtěl dodavatel, jsme uhradili my. Takže pocit spotřebitelů v této oblasti nemíří přímo na ně, ačkoliv to jde za státního rozpočtu – to je zaprvé. Zadruhé, ceny plynu teď silně klesají, klesá i cena energií, jak to vidíme aspoň z médií, a jestli to pocítují i spotřebitelé, tak pak je to bezvadné. Ale v médiích je vidět, že ceny údajně klesají. Ceny klesají teď, v tomto období, ale jak to bude na podzim, v zimě, jakým způsobem jsme si zajistili plyn? A jestli to bude LNG, to znamená zkapalněný, tak to musí být podstatně dražší, než byl zemní plyn, který jsme dováželi, nebo nakupovali přes tranzitní plynovody z Ruska. Ať se to někomu líbí, nebo ne, tak to byly nejvýhodnější dodávky prostřednictvím tranzitních plynovodů přímo z těžby u producentů. Takže tato cena bude muset mít už v prvopočátku vyšší náklady, když budeme dovážet LNG.

A pak je tady problém. Ano, v Německu se budují terminály, kam se budou tyto zkapalněné plyny dovážet. A vyvstává zde otázka, jaký plyn to bude? Bude to břidlicový ze Spojených států? A pak se bavme o tom, že tyto dodávky jsou přece jenom méně ekologické, když se to dováží na lodích, nebo to bude nakonec opět ruský plyn, který někdo bude opět překupovat, ale bude to zkapalněný ruský plyn.

Martina: Jenom se projede.

Alena Vitásková: Jenom se projede, a bude tam vyšší marže pro další a další účastníky tohoto obchodu. A o tom se moc nemluví, to se tak nějakým způsobem veřejnosti neříká. A ten, kdo to náhodou řekne, tak je pak nazván dezolátem. Takže situace v energetice bude ještě velmi složitá, a my musíme hledat prapůvod někde jinde.

Prapůvod je někde v evropské energetické politice, která někdy před dvaceti lety nastartovala nějaký unbundlingem, pak liberalizaci trhu, a pak se vynořila zelená energie, Green Deal, Energiewende v Německu. Dneska už se o Energiewende v Německu hovoří téměř jako o zločinu, protože určitá skupina, která to prosazuje, je vlastně do jisté míry rodinný klan, který na tom nesmírně vydělává, takže tato energie má ještě úplně jiné pozadí než jenom to, o kterém se bavíme dneska u nás. A naši politici, zvolení u nás v České republice, by měli především hájit zájmy našich občanů a našich firem, a pak na druhém místě bruselské.

Pověstná Lipská burza slouží jen spekulacím

Martina: Paní Aleno Vitásková, teď jste odpověděla na mnoho nevyřčených otázek. Ale já bych se k nim, s dovolením, ještě vrátila, protože jste už v první části vaší odpovědi vlastně řekla, že máme dojem, že krize je u nás zažehnána, a tak nějak jsme si nevšimli, že zastropováním cen silové elektřiny se stalo pouze to, že došlo k privatizaci zisků a socializaci ztrát, protože jsme to všechno museli zaplatit my, občané.

Alena Vitásková: Samozřejmě, z našich daní, které mohly být použité na něco úplně jiného.

Martina: Ale nejenom z našich daní, ale i ze zvednutých cen šílených záloh, které sráží některé rodiny na kolena, a podobně.

Alena Vitásková: To je další problém. Tyto šílené zálohy jsou problémem, protože dneska pořád většina občanů vůbec neví, kolik energie stojí, protože se cena mění téměř co dva měsíce: Za měsíc vám přijde jiná záloha. Rušíme zálohu, a vyšší bude taková...

Martina: Dokonalý chaos, aby si každý mohl dělat, co chce.

Alena Vitásková: Ano. A v tomto chaosu se běžný člověk prostě nemůže vyznat. To nejde. Tak proč se nezavede, když máme starost o občany, a stát by se měl do jisté míry o občany starat, úplně jednoduchá věc – měsíční fakturace? Čili to, co spotřebuješ za měsíc, zaplatíš. Žádné zálohy, žádné zálohy na rok, které se mění v průběhu roku dvakrát, a pak vám přijde, že jste zaplatil špatnou zálohu, protože vám ji v průběhu měsíce změnili. Prostě dokonalý chaos, ve kterém se podle mě nemohou vyznat ani dodavatelé.

Martina: Jak už jsme naznačily – „ideální stav“: Občan je zmatený a platí, protože má strach – exekuce a podobně, vypnuté sítě, obstatené domy, ledničky – takže platí. A bude platit celý rok. A i kdyby se mu to pak vracelo, tak zkrátka o své peníze přichází pro tu chvíli, a vrátí se mu pak nějaké peníze po inflaci, a podobně. Je to tak?

Alena Vitásková: Ano, přesně.

Martina: Vy jste tady řekla, že vláda by se v první řadě měla starat o občany, a teprve potom o Evropu. Ale, jakým způsobem rozkrýt, kdy byl nastoupen tento podivný trend, který vedl k energetické krizi? Vy jste řekla, že už před dvaceti lety. Řekněte mi, evropsky, nebo i u nás? Je to propojené?

Alena Vitásková: Tak je to evropská energetická politika, která byla transformována do naší legislativy. Takže to začalo unbundlingem, že se musí firmy rozdělit na obchodní, přepravní, distribuční, podzemní zásobníky, přenosové soustavy, prostě rozbít vlastně velké struktury. A toto rozbití firem mělo přinést levnější ceny energie, což se samozřejmě nestalo. Když si to porovnáte, tak vidíte, že tomu tak není, nicméně toto rozdělení stálo miliardy, které zase zaplatil spotřebitel v cenách. Nevedlo to k ničemu. Z mého pohledu to nevedlo k ničemu jinému než ke zvyšování cen energií.

A liberalizace trhu byl další krok. To spočívalo v tom, že nemůže být jeden obchodník, protože musí být konkurence. Takže vzniklo deset, dvacet, sto, možná že je dneska tři sta obchodníků, je jich tolik, že je nejsme schopni spočítat, a někdy se divíme, že u nás různé firmy dodávají nejen elektřinu, ale i plyn. To vedlo k tomu, že jsme tu měli de facto vznik burzy, která se stala vyloženě spekulativní...

Martina: Lipská?

Alena Vitásková: Pověstná lipská, která se stala vyloženě spekulací kolem cen, to si musíme přiznat, a k tomu jednotliví obchodníci vlastně nakupovali z jednoho, ze dvou zdrojů, protože víc zdrojů nebylo. Takže, nač byl takový počet obchodníků, kterým se umožnilo obchodovat tyto základní komodity? (Elektřina a plyn je jedna ze základních komodit vůbec pro průmysl, hospodářství, pro občanskou spotřebu.) A tímto opět nedošlo k tomu, že by se cena razantně snížila, protože k tomu by měla vést konkurence, ale zjišťujeme, že cena je vyšší.

A pak aby nebylo málo, tak začala Energiewende. Takže začala zelená energie. Začaly do jisté míry nesmyslné podpory, které známe u nás z kauz solárních baronů, kdy skutečně šlo o miliardy, které se do jisté míry platí navíc, než by se muselo, protože výkupní ceny byly stanoveny tak vysoko, že když to porovnáme, tak v té době „silovka“ stála korunu, a výkupní cena u solárů byla třináct korun. Takže si můžeme představit, jakým způsobem to bylo všechno vlastně nastaveno.

A v této oblasti nastalo pak to, že se úplně naboural trh s energiemi, protože už nešlo jenom o to, že se energie platí tak, jako v tržním prostředí, protože část těchto zdrojů, což byla zelená energie, měla tuto silnou dotaci – silovka koruna, a dotace za to, co vyrobili, byla třináct korun. Takže určitá část energetických zdrojů, ať už to vezmeme od jádra, uhlí, plynu, prostě ostatní, kteří dotace nedostávali, byli do jisté míry znevýhodněni tak silně, že museli zvažovat, jestli budou investovat do

svých zdrojů, jestli budou modernizovat, jestli budou stavět nové, protože v tom poměru cen nebyli schopní do jisté míry konkurovat – když někdo dostává dotace, a druhý ne. To byla další část velké evropské energetické politiky, která tímto způsobem likvidovala tržní prostředí.

A pak, světe div se, tento problém nenastal v roce 2022, v úvodu jste o tom hovořila, že vláda říkala, že to všechno překonáme. Ale začalo to na podzim v roce 21, srpen, září, kdy začali padat velcí obchodníci s energiemi, Bohemia Energy, protože nejsou schopni dodržet nějaké podmínky dodávek, které nabídli svým spotřebitelům. A najednou se tisíce spotřebitelů dostalo do situace, že byli bez dodavatele. A nastal první chaos, obrovský chaos. Padali další a další obchodníci, protože na burze neměli nakoupeno, nakupovali na spotu, aby na tom vydělávali. Tedy chaos byl už v této době.

Problémy s energiemi začaly dříve, než konflikt na Ukrajině

Martina: Promiňte, že vás přeruším: Znamená to, že na konflikt na Ukrajině se to pak jen výhodně svedlo? Především?

Alena Vitásková: Tak se to využilo, zneužilo – nevím, jak to nazvat.

Martina: Že většina lidí teď žije s pocitem, že to všechno začalo s válkou na Ukrajině.

Alena Vitásková: Ne.

Martina: Vy říkáte, že to už bylo dávno rozjeté, a ona k nějakému vyrovnání určitě nepřispěla?

Alena Vitásková: Samozřejmě. Ale bylo toho využito, politicky využito. Ale tento problém nastal podstatně dřív, protože se spousta spotřebitelů v době, kdy začali padat obchodníci, dostala skutečně do velmi svízelných situací. Měli zapláceno, neměli vráceno. Museli platit jinde za... Prostě se opravdu dostávali do těžkých situací.

A my jsme v té době, abych se k tomu vrátila, tedy Institut Aleny Vitáskové, ochrana lidských práva a svobod, který jsem založila v roce 2017, v podzimu roku 21 věděli, že teď už to propuklo, protože špička ledovce už je podstatně víc vidět, než byla před x lety, kdy jsem upozorňovala na špatnou evropskou energetickou politiku, která bude mít nedožrnné dopady na občany, firmy, na hospodářství. Takže jsem už tehdy vyzvala část odborníků v energetice, aby se připojili, a tím vznikla platforma Energie není luxusní zboží.

Martina: My se k ní dostaneme za malou chvíli. Ale chci se zeptat ještě na jednu věc, když už tak rozklíčováваме kořeny tohoto problému: Řekněte mi, proč začali padat ti obchodníci? Proč najednou nebyla Bohemia Energy, a další byli v potížích?

Alena Vitásková: Protože aby víc vydělávali, tak nekupovali dlouhodobě, ale nejraději na spotu, kdy byla cena nejnižší. A když spot neměl tu nejnižší cenu, a oni neměli dostatek energie, tak nemohli splnit smlouvy, které měli se svými spotřebiteli, když to laicky popíšu. Protože když je získávali, tak spotřebitelům – domácnostem i firmám – nabídli zajímavější lukrativní podmínky, než které měli dříve. Třeba Innogy, ČEZ, nebo ti, kteří dodávali tyto energie, měli třeba lepší podmínky, takže k nim ve velkém rozsahu spotřebitelé odcházeli, přešli, protože si spočítali, že jim to přinese nějaké korunky, že něco ušetří. Takže to začalo, když začaly tyto spekulace. A já pořád říkám, že to jsou do jisté míry spekulace, a v oblasti energií by spekulace být neměly, měl by to být jasný obchod, ale ne spekulace. A burza je podle mne pořád spekulace. Možná, že mi budou někteří vyčítat, že tomu nerozumím, ale tam, kde se spekuluje, tak to vždycky považují, že to není to, co by mělo tvořit základ v oblasti energetiky, a to je cena dodávek.

Některé státy EU mají ve svém čele politiky, kteří chrání v oblasti energií národní zájmy svých zemí. Někteří nikoli, a naopak se snaží být víc evropští, než národní.

Martina: Paní Aleno Vitásková, vy tady mluvíte o společné evropské politice, která, jak jste říkala, není a nebyla dobrá posledních dvacet let, a vlastně nás stáhla s sebou. Dá se to tak říct? Nebo si to přeríkávám příliš zjednodušeně?

Alena Vitásková: Tak je to trochu zjednodušené, protože určitě nějaké společné cíle jsme mít měli, protože jsme vstoupili do spolku, který má fungovat společně. Ale toto je už diktát, na kterém někdo vydělává, někdo šíleně prodělává. A teď už z toho byla dokonce v Německu obrovská aféra právě s Energiewende, kdy část politiků měla velký zájem, aby to takto probíhalo.

Martina: Vy jste dokonce zmínila rodinný klan.

Alena Vitásková: Ano.

Skandál v Německu: Politici, kteří prosadili zelené energie, dosadili do firem a vládních organizací své rodinné příslušníky, a tak ovládali směr zelené energie.

Martina: Nevím, jaký rodinný klan. Můžete to konkretizovat?

Alena Vitásková: Psala o tom německá média. Prostě v Německu politici, kteří prosazovali, a byli v tomto prosazování zelené energie úspěšní, měli ve firmách, a ve vládních organizacích, které do toho nějakým způsobem zasahovaly, nasazené své rodinné příslušníky, kteří ovládali celý směr zelené energie.

Martina: Potažmo celou Evropu.

Alena Vitásková: Samozřejmě, Německo je lídr. Německo je v této oblasti lídr pro celou Evropu, Evropskou unii, takže to mělo, a má dopad na všechny evropské země, na některé méně, na některé více. A proč na některé méně, a na některé více? Protože někteří mají ve svém čele politiky, kteří jsou obezřetní, a přece jenom na všechno nepřistoupí, a chrání své národní zájmy, alespoň v silách, které jsou jim umožněny. Ale někteří jsou v tom velmi silní. A někteří naopak dělají daleko víc, než vůbec Brusel chce, a snaží se být víc evropští než národní. A tam je pak kámen úrazu, který vidíme i v České republice, protože aby nás Eurostat vyhodnotil tak, že máme nejvyšší ceny, přestože jsme producenti, velký producent elektrické energie, vyrábíme víc, než sami spotřebujeme, tak to už je na zvážení.

Vládní politiky vůbec nezajímá, co se v ČR děje, že ohrožují existenci firem. Není jim líto občanů a snižují životní úroveň. Ale chtějí se zavděčit v EU a v USA.

Martina: Teď jste to hezky a srozumitelně popsala, že na jedné straně jsou společné evropské energetické zájmy, ale jednotlivé státy se energeticky mají různě. A pokud my máme nejdražší elektřinu v Evropě, přestože ji vyrábíme poměrně levně, tak nezbyvá, než se zeptat: „Co s námi naše vláda, co se týká energetické politiky, dělá? Jaké dělá zásadní chyby? A co za tím je, když se jí nezájem vlastních občanů, podniků, průmyslu?“

Alena Vitásková: Tak na to může být různý názor: Buď se vůbec do hloubky nezajímají o to, co se

děje v České republice, a jakým způsobem to ohrožuje existenci firem. Protože to ohrožuje konkurenceschopnost těch, které mají velkou spotřebu energií, mají to jako velmi vysoký fixní náklad, takže pak konkurence mizí. A také se jim neželí občanů, protože je jim v podstatě jedno, jaká životní úroveň občanů tady bude, a dokud nebudou hodně remcat, tak je to všechno, podle jejich názoru, v pořádku. Nebo se potřebují zavděčit tam, kde se zavděčit chtějí, to znamená ne u svých voličů, protože ty asi neberou vážně, ale ve strukturách na západ od nás, ať už to je Evropská unie, nebo USA.

Martina: Co považujete v této krizi za úplně nejhorší státní lapsus?

Alena Vitásková: Za nejhorší považuji to, že skutečně dovolili, aby ceny energií takto vyrostly. A přitom Energetický regulační úřad má kompetence, aby mohl zasáhnout, ale on celou dobu od roku 2021 tvrdil, že má nedostatek kompetencí, aby zasáhnout mohl, aby mohl ovlivnit vývoj cen. To myslím, že je plně v rukou vlády, protože ta jmenuje vedení Energetického regulačního úřadu. Takže při takových kolapsech, a do jisté míry i selháních jejich činnosti, měli zasáhnout už před dvěma lety. Dokonce to za chvíli bude už tři roky, kdy tento problém narůstal, a neudělali to. A to, že říkali, že dáme dotace firmám, aby přežily tuto krizi? Stejně budou mít problémy přežít, a mnozí nepřežili, živnostníci mnozí nepřežili – to nakonec vidíme.

A jestli se domnívají, že dotacemi se toto spraví, tak to není pravda. Dotacemi se zhorší situace, zvýší se inflace, rozbije se trh, zvyšuje se státní dluh, a dostáváme se do spirály, ze které bude těžké vyjít ven. Zadlužíme stát tak, že naši potomci se tomu budou divit ještě za dvacet let. A to jsou všechno věci, u kterých měla vláda učinit kroky trochu jinak. Ono se dobře radí, když tam člověk není, ale přece jenom v oblasti cen v oblasti plynu a elektrické energie měli zasáhnout podstatně dřív. Plyn dovážíme, to je pravda. Ale jak je možné, že stejně dovážený plyn na Slovensko byl podstatně levnější, než u nás?

Martina: Petr Fiala sliboval, že neprovede zastropování cen energií, a za 14 dní na to navrhla vláda windfall-tax, to znamená daň z nadměrného zisku. Jak vnímáte tento krok, že zastropovala ceny u dodavatelů, nikoli u výrobců, navrhla daň z nadměrného zisku, která přiměla některé podnikatele opustit naši zemi, a tak dále? Jak to vnímáte? Co měla udělat jiného?

Alena Vitásková: Už na podzim v roce 2021, v závěru roku, když jsme založili platformu Energie není luxusní zboží, jsme s touto skupinou dali podklad, a písemně jsme žádali, jak premiéra, tak ministra průmyslu a obchodu, aby se začaly dělat kroky, které by zabránily, nebo zmírnily dopad nastartované energetické krize, kterou jsme očekávali, a věděli jsme, že bude mít obrovský dopad na občany i firmy, které dostane do situace nekonkurenceschopnosti, a že tento problém bude velmi hluboký. Ale nikdo na to nereagoval. V té době pan Babiš a pan Havlíček reagovali s tím, že končí, že to nemohou řešit. A pak jsme to udělali znovu, poslali jsme to znovu nové vládě, novému ministrovi, poslancům, myslím, že i všem senátorům: A slehla se nad tím voda. Vůbec nic se nedělo. Takže už v závěru roku 2021, a pak v 2022, jsme tyto kroky udělali, ale nebylo uděláno žádné nápravné opatření.

Martina: Takže jako hrách na stěnu házet – jak se říká.

Alena Vitásková: Kulantně řečeno. Babička to říkala trochu jinak: Mluvila o perlách.